

Mediació i acció creativa. La dimensió arts-comunitària

Montse Capel¹

Els professionals de l'animació, fins i tot ara que ja hem creuat la porta de pas del segle xx al xxi, encara tenim pendent de forma majoritària atrevir-nos a teoritzar sobre la nostra pròpia pràctica professional o, si més no, a escriure allò que fem de manera rigorosa i sistemàtica, i que ben segur són models efectius de treball. Les qüestions més importants de l'animació sociocultural són indubtablement les derivades de la participació. Entre aquestes trobem la mediació i l'acció creativa, dues línies de treball fonamentals que han estat sempre presents en la pràctica del treball sociocultural i que ara prenen força a nivell particular des d'àmbits perifèrics de la professió de l'educació social. En aquest text es presenta una dimensió amagada de l'educació social, que conviu i va de la mà de les tradicionals dimensions social, cultural i educativa. És la dimensió arts-comunitària. Una dimensió en la qual tan sols poden actuar professionals amb capacitat de generar processos de participació col·laboratius, on les arts (acció creativa) i les relacions interpersonals (mediació) són la clau del desenvolupament sociocultural d'una comunitat.

77

Mediació i acció creativa. La dimensió arts-comunitària

A l'hora de reflexionar sobre la pràctica de l'animació sociocultural (d'ara en endavant, i com no podia ser d'una altra manera, en direm ASC) i fruit del bagatge que ens dóna el pas del temps, podem adonar-nos que massa sovint hem passat de puntetes per sobre d'alguns conceptes bàsics d'aquesta metodologia d'intervenció. Conceptes que hem ignorat potser tant com els hem utilitzat, malgrat que sempre han estat presents en aquest model de treball educatiu, social i cultural, i sobre els quals ens ha costat focalitzar la nostra mirada. Parlo de la mediació i de l'acció creativa.

¹ Educadora social i actriu. Treballadora social de l'Ajuntament de les Franqueses del Vallès.

*És indubtable
que als
professionals
de l'acció social
els toca
desenvolupar
un clar rol com
a mediadors*

És indubtable que als professionals de l'acció social els toca desenvolupar un clar rol com a mediadors. Potser no tan orientat vers la resolució d'un conflicte concret (que en ocasions també es dona), sinó des de la perspectiva de la intervenció mediadora que cal efectuar entre els interessos particulars del grup o comunitat amb què estiguin intervenint i les possibilitats reals d'aconseguir-los. Els professionals, doncs, han de tenir en compte ambdues parts, els interessos i les possibilitats, i cercar estratègies per tal d'apropar els diversos posicionaments individuals i/o de grup, per a l'assoliment de l'objectiu comunitari definit en el projecte d'intervenció.

Aquest rol professional dels educadors o educadores socials que actuen en l'àmbit de l'ASC ha de ser, per definició, del tot imparcial. És a dir, no pot haver-hi lloc per a la implicació personal que els podria situar en una posició vulnerable o de no ajuda i que dificultaria la recerca d'estratègies per tal d'arribar als objectius proposats. D'altra banda, però, és evident que cadascun dels professionals porta la seva pròpia motxilla plena d'un conjunt de valors, de percepcions, de prejudicis i d'experiències, que el predispesa a actuar d'una manera o una altra, igual que les persones amb les quals s'intervé. I, com a professionals que necessiten la mediació, han sabut i saben identificar i controlar tots aquells aspectes que poden malmetre la seva intervenció. Un control que exerceixen i que els ve donat pel saber fer, pel sentit comú, pel necessari grau de desenvolupament personal que constantment cal anar treballant, per l'aprenentatge i l'experiència adquirida a través de la pràctica professional, i per l'estudi i pel coneixement de tècniques específiques adreçades a aquest fi.

*Com a
professionals
que necessiten
la mediació,
han sabut i
saben
identificar i
controlar tots
aquells
aspectes que
poden
malmetre la
seva intervenció*

L'exercici d'aquest rol de mediació els aboca a la transformació i a l'establiment de noves relacions socials. És a dir, que, en el marc d'una pràctica habitual com pot ser l'organització d'activitats diverses d'oci o lleure cultural, aquestes van dirigides a assolir, entre altres objectius i finalitats, la millor relació entre les persones. En aquesta pràctica els educadors i educadores socials realitzen una mediació indirecta entre individus, per tal d'aconseguir-hi una bona entesa i un canvi. Es potencia, alhora, la transformació de la realitat dels individus d'una comunitat, per tal de crear un efecte multiplicador que posteriorment, i en conseqüència, pugui propiciar un canvi o transformació social que influeixi en el comportament, en el posicionament i en les actituds de les persones. És clar, doncs,

que els educadors i educadores socials que actuen en el vessant de l'ASC són un tercer que realitza una acció de mediació des de l'objectivitat, per tal de crear noves i millors formes de relació entre els individus.

La mediació, com a acció, ens porta a la creació. Precisament per aquest motiu podem dir que, en la pràctica de l'ASC, l'acció creativa sorgeix de forma quasi inevitable i la podem entendre des de dos punts de vista diferenciats.

El primer es refereix a les capacitats dels mateixos educadors/animadors, els quals han de ser necessàriament creatius a l'hora de programar i de dissenyar quines seran les activitats que millor respondran a allò que s'han proposat aconseguir. Uns professionals que han de desenvolupar el seu enginy a l'hora de resoldre problemes i que han de ser especialment imaginatius a l'hora de definir estratègies d'intervenció.

Els educadors i educadores socials que actuen en el vessant de l'ASC són un tercer que realitza una acció de mediació des de l'objectivitat, per tal de crear noves i millors formes de relació entre els individus

79

Un altre moment en què els professionals han de posar de manifest la seva capacitat creativa és a l'hora d'enfrontar-se amb imprevistos o situacions en les quals sorgeixen qüestions amb què no es comptava, atès que, com és sabut, actuen en una realitat que està en continu canvi i en la qual es donen molt fàcilment situacions no previstes. Aquestes situacions, tot i que poden ser similars a altres d'anteriors, difícilment seran iguals en tots els seus aspectes i, per tant, és segur que respostes o decisions aplicades amb anterioritat per a la correcta resolució d'un cas ara no funcionaran i/o no seran efectives. Cada moment, situació o circumstància té les seves particularitats i singularitats, i això fa que tingui quelcom d'irrepetible. D'aquí ve la importància de desenvolupar constantment la necessària capacitat dels professionals per crear noves respostes i alternatives de forma racional.

El segon punt de vista que ens permet apropar-nos a l'acció creativa fa referència a les mateixes activitats que s'organitzen i que es porten a terme a través d'alguna disciplina artística. Sovint molts professionals han fet ús de tècniques d'expressió i han utilitzat els diferents llenguatges expressius per tal de dur a terme les activitats dissenyades, sempre en relació amb els objectius marcats respecte als individus, grups o comunitats. També són molts els equipaments i serveis que organitzen activitats relacionades amb la creativitat i

Un altre moment en què els professionals han de posar de manifest la seva capacitat creativa és a l'hora d'enfrontar-se amb imprevistos

A nivell relacional es proposen llenguatges vinculats principalment amb les arts escèniques, com ara el teatre, la dansa, la música, el cant, etc., en els quals el treball de grup esdevé imprescindible

que sovint sota el nom de treballs manuals o plàstics, o bé en format de tallers, posen a l'abast de tothom la possibilitat de descobrir i d'aprendre unes tècniques que posteriorment poden donar uns resultats creatius i també potenciar la capacitat de creació de les persones.

Cal tenir en compte que, en moltes ocasions, les activitats no s'han plantejat sota la mirada de l'art, sinó de l'educació, posant l'èmfasi en el procés de treball i de relació dins del grup, sense preocupar-se gaire per la qualitat de la tècnica en si, o pel resultat que aquest treball pot tenir. Així doncs, activitats programades per al temps de lleure de la població en general, on trobem, entre altres, tallers, sortides o jocs, seran un fil conductor i un pretext per tal de treballar certs aspectes educatius que ajudin a aquesta població a créixer i desenvolupar-se, a un nivell tant individual com relacional, amb la resta del grup, i alhora afavoreixin el fet d'assumir i desenvolupar uns valors i unes actituds que ajuden al creixement personal. En aquest sentit, no és tan important el tipus de taller o activitat creativa que es desenvolupi, no tenint en compte la qualitat més o menys alta del resultat –ja que aquesta depèn de variables diverses com el tipus de grup a qui s'adreça, els recursos disponibles o el grau de coneixement de les diferents tècniques per part dels professionals–, sinó que el que es prioritza és el procés creatiu i la seva orientació.

Els professionals, però, són coneixedors de les potencialitats de què disposen molts llenguatges expressius i els utilitzen pensant en la consecució d'objectius clarament definits. Així doncs, a nivell relacional es proposen llenguatges vinculats principalment amb les arts escèniques, com ara el teatre, la dansa, la música, el cant, etc., en els quals el treball de grup esdevé imprescindible. A altres nivells, es fan propostes que volen incidir més en el desenvolupament de la destresa manual, com per exemple els tallers que potencien la motricitat fina en col·lectius de persones amb disminució, o per afavorir l'expressió de sentiments i pensaments, i per al desenvolupament de les habilitats personals, on s'utilitzen freqüentment llenguatges de tipus més plàstic, d'escriptura, o d'altres.

Aquesta capacitat professional per al desenvolupament del que anomenem *acció creativa* ha estat recollida ja des dels inicis de l'ASC en la mateixa formació dels professionals. Una formació que

ha posat un èmfasi especial en el reconeixement de l'existència de les diferents expressions i llenguatges artístics, ja siguin aquests de l'àmbit de les arts escèniques, de les arts visuals o bé de les arts literàries, entesos sempre com a mitjà idoni per impulsar nous processos de treball sociocultural. Així doncs, els professionals de la sociocultura poden promoure activitats relacionades amb l'art, bé perquè les fan servir com a pretext o bé perquè són una finalitat en elles mateixes. Però el més important que cal destacar és que sempre han de respondre a uns objectius de participació i diàleg, on la implicació de la gent es doni en tot el procés, és a dir, des de la presa de decisions fins a l'execució. D'aquesta manera, la intervenció professional s'adaptarà al tipus de grup, de col·lectivitat o de comunitat a qui es dirigeixi i estarà alerta als continus canvis que es produeixin, tenint en compte especialment les necessitats i els interessos del grup, així com les aportacions, les preocupacions i els límits que puguin aparèixer de nou.

Els professionals de la sociocultura poden promoure activitats relacionades amb l'art que sempre han de respondre a uns objectius de participació i diàleg, on la implicació de la gent es doni en tot el procés

Arribats a aquest punt d'identificació i de reconeixement de la mediació i de l'acció creativa com a conceptes bàsics en el treball sociocultural, podem adonar-nos, i fins i tot definir, que l'ASC adquireix la dimensió arts-comunitària en el precís moment en què entren en acció la mediació i l'acció creativa com a metodologia d'intervenció.

81

Partim de la certesa que la pràctica de l'ASC, en el marc de l'educació social, actua en tres dimensions ben diferenciades i destacades, alhora que relacionades entre si. Per una banda, trobem la dimensió social, que fa referència a la necessitat que té l'individu de relacionar-se amb altres persones, de comunicar-se, d'establir contactes i vincles que el facin sentir membre d'una comunitat i que l'estimulin i en garanteixin el desenvolupament i creixement com a persona.

Per altra banda, hi ha la dimensió cultural, en la qual cal destacar tot el seguit de valors i de creences pròpies d'una comunitat i la relació que ha desenvolupat amb el seu entorn, per tal d'adaptar-s'hi i treure'n el màxim profit i rendiment. En aquest àmbit cultural és on s'inclouen els llenguatges artístics, com a mitjà d'expressió d'aquestes idees i valors que els defineixen, així com a mostra de la seva realitat.

L'ASC adquireix la dimensió arts-comunitària en el precís moment en què entren en acció la mediació i l'acció creativa com a metodologia d'intervenció

En el moment en què incorporem la mediació i l'acció creativa a la nostra metodologia central d'intervenció, apareix una nova dimensió de caràcter transversal que matisa les tres dimensions descrites: la dimensió arts-comunitària

La dimensió educativa, principalment a nivell no formal, és la que preveu tot el que està relacionat amb les formes d'aprenentatge, amb la transformació i recerca de més benestar i amb el desenvolupament com a individus i com a societats.

En el moment en què incorporem la mediació i l'acció creativa a la nostra metodologia central d'intervenció, apareix una nova dimensió de caràcter transversal que matisa les tres dimensions descrites. És la dimensió arts-comunitària. Aquesta dimensió diferencia l'ASC d'altres disciplines que també preveuen les dimensions social, cultural i educativa de les persones o que també hi incideixen. La confluència d'aquestes dues variables, aplicades al treball (la mediació i l'acció creativa), influeixen directament i de manera efectiva en les tres dimensions bàsiques. Aquesta influència és un estímul que generarà una resposta creativa sorprenent, un canvi.

La dimensió arts-comunitària posa l'accent en la mediació, com a forma de millorar la relació entre els individus i el seu entorn, i és potenciadora de les capacitats comunicatives i de resolució de conflictes dels membres d'una comunitat. De la mateixa manera, posa l'accent en l'acció creativa dirigida al grup, sense oblidar la individualitat de les persones, aspecte singular que defineix i caracteritza la pluralitat d'una comunitat o un col·lectiu. Aquesta dimensió obliga el professional a fer una mediació original, no entre persones com és habitual, sinó entre els llenguatges artístics i expressius, i la comunitat.

Aquesta dimensió obliga el professional a fer una mediació original, no entre persones com és habitual, sinó entre els llenguatges artístics i expressius, i la comunitat

Actuar professionalment en aquesta dimensió significa tenir en compte que les persones es relacionen amb l'entorn a partir de tres capacitats innates, que són: **la receptivitat**, entesa com la percepció de l'entorn amb els cinc sentits i el fet d'estar atents a tot el que ens envolta; **l'expressió**, com a mesura que reflecteix la manera de comunicar-nos a través dels diferents llenguatges expressius, ja siguin orals, corporals, plàstics o visuals; i **la creativitat**, definida com a eina de desenvolupament i creixement, de millora, per cercar alternatives, canvis i situacions noves. És en el moment en què tenim en compte aquests àmbits –receptivitat, expressió i creativitat– que ens adonem de com l'ASC treballa i pren en consideració els aspectes humans més bàsics, fins i tot primaris, que incideixen, mitjançant estímuls, en el desenvolupament de la dimensió arts-comunitària, posant de manifest, alhora, la relació existent entre aquesta i les altres tres dimensions fonamentals.

Per a una correcta actuació, els professionals han de partir, entre altres coses, del coneixement i de l'anàlisi de les característiques i de les capacitats de les persones amb les quals intervenen, valorant-les de forma continuada, per tal de millorar la intervenció i la relació. Intervenir mitjançant estímuls en la dimensió arts-comunitària significa crear espais i facilitar moments i esdeveniments on es puguin elaborar o reelaborar les relacions, sempre sobre la base dels sentiments positius.

A través de l'art es pot enriquir la vida de les persones i se les estimula per tal que siguin capaces de desenvolupar les seves pròpies capacitats d'expressió i de creació. En la dimensió arts-comunitària cal afavorir que les persones siguin capaces d'expressar la seva manera de veure i d'interpretar la realitat que els envolta, que es pugui definir un espai propi i participatiu per als membres de la comunitat, on aquests puguin expressar, a través de l'art, quines són les seves preocupacions, necessitats, inquietuds o desitjos, sempre a partir del que podem anomenar "allò propi" i tenint poder de decisió sobre el projecte. Amb aquestes actuacions de marcat caràcter col·laboratiu, es generen actituds, idees i projectes, es transmet una ideologia i l'art pot esdevenir un mitjà per a la transformació social. L'art, en aquesta dimensió que ens ocupa, és un vehicle a través del qual es poden dir moltes coses i, fins i tot, pot ser generador de canvis en un entorn on un no vol, o no voldria, estar. També produeix una ruptura amb l'individualisme, ja que es realitza com una acció desinteressada a favor del benestar de l'altre i promou la responsabilitat social que tenim amb les persones properes. L'art es treballa amb l'altre.

Parlar de la recerca de la transformació social a través de l'art significa parlar de la finalitat que persegueix el desenvolupament cultural comunitari (altrement conegut com a DCC), el qual actua de manera preferent en la dimensió arts-comunitària i promou activitats de caràcter col·laboratiu que ofereixen a les comunitats l'oportunitat de compartir les seves experiències, de créixer de forma creativa i de ser actius en el desenvolupament de la seva pròpia cultura. La col·laboració entre comunitats, educadors i artistes persegueix com a resultat final un producte artístic per a la transformació social, la base del qual és el diàleg amb la comunitat i entre aquesta. L'educador o educadora que actua en aquest àmbit ha de fomentar la participació i l'intercanvi entre les persones que participin en el projecte concret a desenvolupar, on la metodologia de treball prin-

L'art, en aquesta dimensió que ens ocupa, és un vehicle a través del qual es poden dir moltes coses i, fins i tot, pot ser generador de canvis en un entorn on un no vol, o no voldria, estar

Parlar de la recerca de la transformació social a través de l'art significa parlar de la finalitat que persegueix el desenvolupament cultural comunitari

*Quan actuem
en la dimensió
arts-
comunitària, cal
posar una
atenció especial
en el procés,
però també en
el producte*

cial que es portarà a terme es fonamenta en la utilització d'algun llenguatge expressiu i artístic dels que hem esmentat abans.

En paràgrafs anteriors s'ha comentat que, de vegades, no es posa l'accent en el resultat final i que el producte que sorgeix és la simple conseqüència del desenvolupament d'una activitat. Cal advertir que quan actuem en la dimensió arts-comunitària cal posar una atenció especial en el procés, però també en el producte. El resultat de la feina i de la dedicació del col·lectiu participatiu és molt important, ja que és el que transmetran fora del grup i el que ha de ser reconegut per la comunitat més àmplia. El producte resultant ha de tenir un sentit, ja que, si s'ha triat aquella activitat i no una altra, és per uns motius concrets que afavoreixen a priori la consecució d'allò que volem aconseguir. És a dir, si al final d'un procés per a la realització d'un projecte identifiquem la creació d'un producte, s'ha d'orientar el procés vers la qualitat del producte.

84

*El conflicte
arriba a ser
l'impulsor de
fortaleses, a ser
enriquidor en la
mesura que
ens dona
l'oportunitat de
conèixer altres
realitats, tot
posant-nos en
el lloc de l'altre,
i també de ser
creatius i de
pensar en
alternatives de
resposta*

Els projectes que incideixen en la dimensió arts-comunitària es desenvolupen a partir d'un treball personal en col·laboració, on les eines estan dins de cadascú i on tothom té esperit creador, tant sols cal tenir en compte que, ocasionalment, cal que algú condueixi el procés de treball. Aquest algú és l'educador o educadora social, un professional que ha de fer de mediador entre la capacitat creativa de la comunitat i el treball de descoberta de l'expressivitat que els ofereix un artista.

Un altre aspecte clau que potencien aquests tipus de projectes és que les persones amb les quals s'actua poden participar en el seu entorn immediat, poden participar dins la seva comunitat, barri o ciutat, i que afavoreixen que no es quedin encallades en pensaments negatius, sinó que les porta a iniciar una acció que els encoratgi a transformar aquesta realitat que no els agrada, en un primer moment mitjançant l'expressió d'aquest fet i després amb una actuació concreta que doni una via de sortida a aquestes inquietuds. D'aquesta manera, el conflicte o la preocupació es deixa de percebre únicament com a fet negatiu, i arriba a ser l'impulsor de forteses, a ser enriquidor en la mesura que ens dona l'oportunitat de conèixer altres realitats, tot posant-nos en el lloc de l'altre, i també de ser creatius i de pensar en alternatives de resposta, que ens obliguen a millorar la nostra comunicació i ens fan plantejar qüestions que d'una altra manera hauríem passat per alt.

En el marc de la dimensió arts-comunitària, tant la mediació com l'acció creativa pretenen posar en contacte les persones, a partir de les possibilitats que els ofereixen els diferents llenguatges expressius, i les ajuden a desenvolupar-se més harmònicament amb si mateixes i amb el seu entorn, de la mateixa manera que ambdós aspectes porten també implícit l'art, entès com a fenomen col·laboratiu de creació i ruptura de la realitat, que possibilita la imaginació i la creació de noves realitats, alhora que produeix satisfacció.